

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

Spriedums

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2010. gada 21. aprīlī

lietā Nr. 2009-86-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Juris Jelāgins, Kristīne Krūma un Viktors Skudra,

pēc Allas Ignatjevas konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2010. gada 23. martā tiesas sēdē izskatīja lietu

“Par Prokuroru izdienas pensiju likuma pārejas noteikumu 8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) 1999. gada 13. maijā pieņēma Prokuroru izdienas pensiju likumu, kas stājās spēkā 2000. gada 1. janvārī. Ar 2009. gada 16. jūnija grozījumiem, kas stājās spēkā 2009. gada

1. jūlijā, Prokuroru izdienas pensiju likums citastarp tika papildināts ar pārejas noteikumu 8. punktu šādā redakcijā:

„No 2009. gada 1. jūlija līdz 2012. gada 31. decembrim izdienas pensijas saņēmējam, kurš 2009. gada 1. jūlijā ir obligāti sociāli apdrošinātā persona (darba ņēmējs vai pašnodarbinātais), izdienas pensiju pārrēķina un samazina par 70% no aprēķinātā izdienas pensijas apmēra. Izdienas pensijas apmērs atjaunojams ar tā mēneša pirmo datumu, kas seko mēnesim, kurā zaudēts obligāti sociāli apdrošinātās personas statuss.”

2. Pieteikuma iesniedzēja – Alla Ignatjeva (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Prokuroru izdienas pensiju likuma pārejas noteikumu 8. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1., 91. un 109. pantam.

Neatbilstība Satversmes 1. pantam veidojoties tādēļ, ka apstrīdētā norma nonākot pretrunā ar šajā pantā ietverto tiesiskās paļāvības principu un samērīguma principu.

Pieteikuma iesniedzēja pauž uzskatu, ka tiesiskā paļāvība uz izdienas pensijas saņemšanu viņai veidojusies vairāk nekā 25 gadus ilgušā dienesta laikā prokurores amatā. Šajā laikā tiesiskais regulējums esot bijis stabils un nemainīgs. Turklāt pilnas izdienas pensijas piešķiršana un saņemšana nekad neesot bijusi saistīta ar citu darba tiesisko attiecību uzsākšanu. Tas Pieteikuma iesniedzējai esot devis pamatu palauties, ka viņa saņems izdienas pensiju atbilstoši likumā noteiktajai formulai, un ļāvis viņai aprēķināt saņemamās izdienas pensijas apmēru. Tāpat tas ļāvis uzskatīt, ka citu darba tiesisko attiecību uzsākšana un saglabāšana nebūs šķērslis izdienas pensijas saņemšanai. Pieteikuma iesniedzēja uzsver arī to, ka pilnas izdienas pensijas izmaksāšana bijusi valsts uzņemto saistību sastāvdaļa viņas dienesta attiecību ietvaros.

Pastāvot šādai tiesiskai paļāvībai, Pieteikuma iesniedzēja esot uzņēmusies civiltiesiskās saistības tādā apmērā, kādu pieļauj ienākumi gan no pilnas

izdienas pensijas, gan nopelnītās darba algas. Ierobežojuma ieviešana tik īsā laika posmā – no 2009. gada 16. jūnija līdz 2009. gada 1. jūlijam – esot liegusi viņai pienācīgā veidā pārkārtot dzīvi. Turklāt apstrīdētā norma neparedzot, ka zaudējumi, kas radušies tās piemērošanas rezultātā, tiks atlīdzināti.

Pieteikuma iesniedzēja pauž uzskatu, ka valsts budžeta līdzekļu ietaupījumu, ko dotu apstrīdētās normas piemērošana, esot iespējams panākt arī ar citiem līdzekļiem, proti, samazinot tēriņus citās valsts budžeta izdevumu kategorijās, it īpaši tēriņus valsts pārvaldē. Labums, ko no apstrīdētās normas piemērošanas gūs sabiedrība, neesot lielāks par Pieteikuma iesniedzējai radīto tiesību aizskārumu.

Paužot uzskatu, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. pantam, Pieteikuma iesniedzēja strādājošos izdienas pensiju saņēmējus salīdzina ar trim personu grupām:

1) darbspējīgiem citu profesiju pašnodarbinātajiem un darba ņēmējiem, kas nesaņem izdienas pensiju. Šīs personas saņemot pilnu atalgojumu, un tām nerodoties zaudējumi tādēļ, ka tās iesaistās darba tirgū. Turpretim izdienas pensiju saņēmēji šā iemesla dēļ zaudējot 70 procentus no savām pensijām, un tādā veidā tiekot ierobežotas viņu tiesības vienlaikus strādāt un saņemt pilnu izdienas pensiju;

2) darbspējīgiem, bet nestrādājošiem izdienas pensiju saņēmējiem, kas gūst ienākumus no kapitāla (dividendēm, depozītu procentiem u.tml.). Šīs personas saņemot 90 procentus no tām aprēķinātajām pensijām, savukārt strādājošās personas – tikai 30 procentus;

3) darbspējīgiem, bet nestrādājošiem izdienas pensiju saņēmējiem, kas negūst citus ienākumus. Šādas personas aprēķināto izdienas pensiju saņemot 90 procentu apmērā, savukārt strādājošās personas – tikai 30 procentu apmērā.

Apstrīdētā norma neatbilstot Satversmes 109. pantam ar to, ka paredzot izdienas pensijas izmaksāt 30 procentu apmērā jebkādos apstākļos. Arī tādā gadījumā, ja Pieteikuma iesniedzēja negūtu ienākumus pārejošās darbnespējas, atvaļinājuma, klientu trūkuma vai citu iemeslu dēļ, viņa saņemtu vienīgi

30 procentus no piešķirtās izdienas pensijas. Šādā gadījumā viņas ienākumi nesasniedtu valstī noteiktā iztikas minimuma apmēru.

Papildus tam Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētā norma ierobežojot viņas tiesības iesaistīties sabiedriskajā dzīvē un tātad nonākot pretrunā ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 25. pantu, kas nosaka: „Savienība atzīst un ievēro vecākās paaudzes personu tiesības uz cilvēka cienīgu un neatkarīgu dzīvi un līdzdalību sabiedriskajā un kultūras dzīvē.” Kaut arī apstrīdētās normas darbība esot ierobežota laikā, tās sekas varot būt paliekošas. Ja Pieteikuma iesniedzēja pārtrauktu savu zvērināta advokāta praksi, esot apšaubāms tas, vai viņa 2013. gadā spētu atgūt trīsarpus gadu laikā zaudētos klientus un statusu advokatūrā.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – **Saeima** – nepiekrīt Pieteikuma iesniedzējas viedoklim un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmei.

Saeima pauž uzskatu, ka sociāli atbildīgas valsts princips liek valstij iespēju robežās gādāt par sociālo atšķirību izlīdzināšanu un šā principa saturā ietilpst cilvēka cienīga dzīves līmeņa nodrošināšana, aizsardzība sociālā riska gadījumā, kā arī sociālā taisnīguma nodrošināšana. Tādēļ, izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, esot jāņem vērā, ka apstrīdētās normas pieņemšanu noteica objektīvi faktori, kas saistīti ar ekonomisko situāciju valstī un Latvijas valsts budžeta iespējām.

2008. gada trešajā ceturksnī Latvijā esot sākusies ekonomikas lejupslīde un iekšzemes kopprodukta kritums salīdzināmās cenās pretstatā attiecīgajam iepriekšējā gada periodam sasniedzis 5,2 procentus. Arī 2009. gada laikā tautsaimniecības stāvoklis esot būtiski pasliktinājies, par to liecinot iekšzemes kopprodukta kritums salīdzināmās cenās par 18 procentiem pirmajā ceturksnī un 19,6 procentiem otrajā ceturksnī pretstatā attiecīgajiem iepriekšējā gada periodiem.

Lielais ekonomiskās aktivitātes kritums esot izraisījis arī būtisku valsts budžeta ieņēmumu samazinājumu. Tā, piemēram, valsts konsolidētā budžeta ieņēmumi 2009. gada pirmajos sešos mēnešos esot bijuši par 363,4 miljoniem latu jeb 15 procentiem mazāki nekā 2008. gada pirmajos sešos mēnešos. Savukārt valsts konsolidētā budžeta izdevumi 2009. gada pirmajos sešos mēnešos esot bijuši par 167,3 miljoniem latu jeb 7,2 procentiem lielāki nekā 2008. gada pirmajos sešos mēnešos. Tādējādi 2009. gada pirmajos sešos mēnešos valsts konsolidētā budžeta finansiālais deficīts esot sasniedzis 449,9 miljonus latu.

Tādēļ esot bijis nepieciešams veikt pasākumus, lai novērstu tālāku ekonomiskās aktivitātes pazemināšanos, stabilizētu un atdzīvinātu finanšu sistēmu, sabalansētu sabiedrības vēlmes ar to īstenošanas iespējām, pārstrukturētu Latvijas tautsaimniecību, paaugstinot tās konkurētspēju gan ekonomikā, gan valsts pārvaldē un publisko pakalpojumu sniegšanā, kā arī panāktu valsts tēriņu turpmāku samazināšanu. Ņemot vērā minēto, likumā „Grozījumi likumā „Par valsts budžetu 2009. gadam””, kas stājās spēkā 2009. gada 1. jūlijā, ministriju un citu centrālo valsts iestāžu budžetos esot plānots būtisks izdevumu samazinājums, lai panāktu budžeta konsolidāciju 500 miljonu latu apmērā. Šie grozījumi esot balstīti uz vienošanos, ko 2009. gada 11. jūnijā noslēgušas valdību veidojošās politiskās partijas, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, Latvijas Darba devēju konfederācija, Latvijas Pašvaldību savienība, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera un Latvijas Pensionāru federācija.

Ņemot vērā to, ka situācija valsts budžetā prasījusi neatliekamu rīcību, esot izstrādāts likums „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam” un grozījumi izdienes pensijas reglamentējošajos likumos, tostarp apstrīdētā norma. Attiecīgos likumus Saeima pieņēmusi 2009. gada 16. jūnijā.

Vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, esot jāņem vērā tas, ka izdienes pensijas prokuroriem tiek maksātas gan no valsts pamatbudžeta, gan no valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta atbilstoši Prokuroru izdienes

pensiju likuma 4. panta sestās daļas noteikumiem. Tā, piemēram, 2009. gada 1. septembrī no 82 prokuroru izdienas pensijas saņēmējiem 63 personas vienlaikus saņēmušas vecuma pensiju no valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta un prokuroru izdienas pensijas daļu no pamatbudžeta. Līdz ar to apstrīdētās normas pieņemšanas pamatā bijusi arī nepieciešamība ierobežot valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta uzkrājuma izlietojumu, tādējādi rūpējoties par sociālās apdrošināšanas sistēmas ilgtspējas nodrošināšanu. Turklāt, lai kādai personu grupai neradītu privileģētu stāvokli salīdzinājumā ar citām grupām, likumdevējam vajadzējis izdienas pensiju saņēmējiem noteikt tādus pašus pensiju izmaksas ierobežojumus kā vecuma pensiju saņēmējiem.

Attiecībā uz apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 109. pantam Saeima norāda, ka sociālās tiesības ir specifiska cilvēktiesību joma, kas valstu konstitucionālajos likumos un starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos formulēta kā vispārīgi valsts pienākumi. Regulēšanas mehānisms esot atstāts katras valsts likumdevēja ziņā, un sociālo tiesību realizācija esot atkarīga no valsts ekonomiskās situācijas un pieejamiem resursiem.

Lai ekonomiskās krīzes apstākļos sabalansētu valsts budžeta izdevumus un ienākumus, apstrīdētā norma paredzot saprātīgas atšķirības starp izdienas pensionāriem, kuri strādā, un tiem, kuri nav nodarbināti. Saeima uzskata, ka valsts ekonomiskās situācijas dēļ visai ierobežoto pieejamo finanšu resursu ietvaros neesot iespējams nodrošināt sociālo tiesību īstenošanu tādā pašā līmenī, kāds bijis noturīgas ekonomiskās izaugsmes apstākļos. Līdz ar to ekonomiskās krīzes laikā šāds risinājums esot sociāli taisnīgs.

Apstrīdētajā normā ietvertajam ierobežojumam esot legītīms mērķis, proti, aizsargāt ne tikai valsts budžeta intereses, bet arī Satversmes 116. pantā minēto konstitucionālo vērtību – citu cilvēku tiesības un sabiedrības labklājību, ņemot vērā valsts pienākumu arī nākotnē nodrošināt gan valsts pensijas, gan citus sociālos pakalpojumus.

Pieņemot apstrīdēto normu, valsts neesot atteikusies garantēt tiesības uz nodrošinājumu saistībā ar vecuma iestāšanos, bet gan ierobežotam laika posmam noteikusi tādu sociālā nodrošinājuma līmeni, kas atbilst valsts budžeta

iespējām. Turklāt Latvijā izveidotā visaptverošā sociālās drošības sistēma garantējot ikvienai personai tiesības uz sociālo nodrošinājumu vismaz minimālā līmenī.

Apstrīdētās normas pieņemšana esot uzskatāma par nepieciešamu rīcību, un tās mērķi neesot iespējams sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Apstrīdētā norma esot atbilstoša legītimā mērķa sasniegšanai, jo, ņemot vērā kopējo situāciju valstī un citām personu grupām noteiktos ierobežojumus, esot jāatzīst, ka labums, ko iegūs sabiedrība, esot lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Saeima pauž uzskatu, ka speciālā budžeta izdevumu samazināšanai hipotētiska alternatīva varētu būt tā ieņēmumu palielināšana, paaugstinot sociālo iemaksu likmes darba devējiem un nodarbinātajiem. Taču, pēc Saeimas ieskata, šāda alternatīva radītu veselu virkni nelabvēlīgu seku, proti, vēl vairāk samazinātu nodarbināto ienākumus, pakļautu nabadzības riskam personas ar nelieliem ienākumiem, veicinātu nelegālo nodarbinātību un nedeklarēto darbu, kā arī negatīvi ietekmētu darbinieku algu paaugstināšanas iespējas un darba devēju iespējas ieguldīt līdzekļus ražošanā un jaunu darba vietu radīšanā.

Izraudzītie līdzekļi iepriekš minēto mērķu sasniegšanai esot piemēroti, jo ar apstrīdētās normas pieņemšanu tiekot panākta budžeta līdzekļu ekonomija un sabalansētas visu valsts sociālā nodrošinājuma saņēmēju intereses. Līdz ar to apstrīdētā norma esot uzskatāma par samērīgu.

Vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. pantam, Saeima pauž uzskatu, ka izdienas pensiju saņēmēji un darbaspējīgas personas, kas izdienas pensiju nesaņem, neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Ieviešot pensiju sistēmu, likumdevējs esot prezumējis, ka pēc noteikta vecuma sasniegšanas personām zūd darbības un izredzes pastāvīgi nopelnīt pietiekamu atalgojumu. Tādēļ kā atbalsts šādām personām izveidota pensiju sistēma.

Salīdzinot strādājošus izdienas pensiju saņēmējus ar izdienas pensiju saņēmējiem, kuri gūst ienākumus no kapitāla, Saeima apšaubā, vai būtu

iespējams konstatēt to personu loku, kuras līdztekus pensijai gūst atalgojumam pielīdzināmus ienākumus no kapitāla. Ja arī pensijas saņēmējam esot noguldījumi bankās, tad kapitāla pieaugums, visticamāk, nerasniedzot tādas apmērus, kas būtu salīdzināmi ar ienākumiem no algota darba.

Saeima piekrīt Pieteikuma iesniedzējas viedoklim, ka vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodas gan tie izdienas pensiju saņēmēji, kuri ir pašnodarbinātie vai darba ņēmēji, gan tie, kuri nodarbinātību ir pārtraukuši apstrīdētās normas dēļ, jo tajā ietvertās prasības attiekušās uz abām personu grupām. Tomēr Saeima pauž uzskatu, ka likumdevējs šīm abām grupām paredzējis vienādas iespējas, ļaujot izvēlēties – saņemt vienīgi izdienas pensiju vai turpināt strādāt, saņemot pensiju ierobežotā apmērā.

4. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – pauž uzskatu, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam.

Tiesībsargs norāda, ka galvenais izdienas pensijas mērķis ir nodrošināt iztikas līdzekļus personām, kuru darbs saistīts ar ātrāku profesionālo iemaņu zudumu, kas var rasties pirms vecuma pensijas piešķiršanai noteiktā vecuma sasniegšanas. Paredzot prokuroriem tiesības uz izdienas pensiju, tiekot realizētas Satversmes 109. pantā nostiprinātās konstitucionālās tiesības uz sociālo nodrošinājumu. Likumdevējs neesot mainījis prokuroru izdienas pensiju piešķiršanas nosacījumus, bet gan uz laiku noteicis izdienas pensijas izmaksu ierobežojumus, līdz ar to sašaurinot tiesības uz sociālo nodrošinājumu.

Kaut arī izdienas pensija esot vērtējama kā papildu sociālā garantija, tās mērķis esot salīdzināms ar vecuma pensijas mērķi – garantēt personai iztiku tad, ka tā vairs nav spējīga aktīvi iesaistīties darba tiesiskajās attiecībās. Lai arī iztikas līdzekļu nodrošināšana neesot vienīgais izdienas pensijas mērķis, šis apstāklis tomēr ļaujot izdienas pensijas izmaksas ierobežojumus salīdzināt ar vecuma pensijas izmaksas ierobežojumiem.

Tiesībsargs norāda, ka, piešķirot personām tiesības uz izdienas pensiju, valsts paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kas darbojas noteiktās profesijās. Šāda atšķirīga attieksme esot attaisnojama ar leģitīmiem mērķiem – sabiedrības interešu aizsardzību, nodrošinot attiecīgo dienestu darbu, un attiecīgā amata pienākumus pildošās personas sociālo interešu aizsardzību. Tajā pašā laikā neesot izslēgta iespēja piešķirtās papildu sociālās garantijas ierobežot citu leģitīmu mērķu sasniegšanai.

Latvijā darbojoties sociāli atbildīgas valsts princips, kas ietverot sevī arī sociālās solidaritātes principu, tas ir, cilvēku savstarpēju pienākumu palīdzēt. Līdz ar to sociālās solidaritātes principa ievērošana esot vērtējama kā attaisnojams un leģitīms apstrīdētās normas mērķis. Arī budžeta ieņēmumu un izdevumu sabalansēšana esot uzskatāma par leģitīmu apstrīdētās normas mērķi.

Tiesībsargs piekrīt Saeimas paustajam viedoklim, ka apstrīdētās normas hipotētiskā alternatīva – sociālo iemaksu likmes paaugstināšana – radītu virkni nelabvēlīgu seku, un pauž uzskatu, ka izdienas pensijas samazināšana strādājošiem pensionāriem uz noteiktu laiku, kaut arī nav vienīgais, tomēr ir piemērots līdzeklis leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Tomēr Tiesībsargs norāda, ka, pieņemot apstrīdēto normu, pensiju izmaksas ierobežojums 70 procentu apmērā ir attiecināts vienādi uz visiem izdienas pensiju saņēmējiem neatkarīgi no to ienākumu apjoma. Piešķirtā pensija tiekot izmaksāta samazinātā apmērā pat tad, ja persona no savas nodarbošanās ienākumus faktiski negūst vai tās darba samaksa ir mazāka par neizmaksāto izdienas pensijas daļu. Turklāt šāds regulējums ierobežojot pensijas saņēmēju iespējas iesaistīties sabiedriskajā, sociālajā un kultūras dzīvē.

Tiesībsargs vērš uzmanību uz to, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, nav izvērtējis citus, alternatīvus līdzekļus noteikto mērķu sasniegšanai. Tiesībsargs nepiekrīt Saeimas paustajam viedoklim, ka apstrīdētās normas mērķi nav iespējams sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Par šādu līdzekli varot uzskatīt, piemēram, izmaksājāmā izdienas pensijas apmēra samazināšanu vienīgi tajā periodā, kad persona kā pašnodarbinātais vai darba ņēmējs gūst noteikta apmēra ienākumus.

Tāpēc Tiesībsargs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam un līdz ar to arī Satversmes 109. pantam.

Tiesībsargs pauž uzskatu, ka apstrīdētā norma neatbilst arī tiesiskās paļāvības principam.

Izdienas pensijas līdzīgi kā vecuma pensijas esot valsts sociālās politikas jautājums, kam ir ilglaicīgs raksturs un nepieciešama stabilitāte. Šo nepieciešamību pamatojot ne tikai konkrētajiem amatiem raksturīgais ātrākais profesionālo iemaņu zudums un attiecīgi vajadzība to kompensēt, bet arī valsts interešu aizsardzība, respektīvi, nepieciešamība nodrošināt attiecīgo dienestu kvalitatīvu darbību. Kopš Prokuru izdienas pensiju likuma pieņemšanas nekad neesot pastāvējis ierobežojums, kas nodarbinātības gadījumā liegtu saņemt pensiju pilnā apmērā. Tātad personas varējušas paļauties uz to, ka nodarbinātība nebūs šķērslis izdienas pensijas saņemšanai.

Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs esot pasliktinājis izdienas pensiju saņēmēju tiesisko stāvokli. Tomēr saudzējoša pāreja uz jauno tiesisko regulējumu neesot paredzēta. Apstrīdētajai normai stājoties spēkā tik īsā laika posmā, izdienas pensiju saņēmējiem esot liegta iespēja pienācīgi sagatavoties pārmaiņām un pārplānot savu dzīvi atbilstoši samazinātajam izdienas pensijas apmēram. Turklāt strādājošiem izdienas pensiju saņēmējiem nepamatoti īsā laika posmā bijis jāizvēlas – turpināt strādāt vai pārtraukt darba tiesiskās attiecības.

5. Pieaicinātā persona – **Ģenerālprokuratūra** – pauž uzskatu, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 1., 91. un 109. pantam.

Prokuru izdienas pensiju likumā ietvertais tiesiskais regulējums esot bijis pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties, turklāt tam esot ilglaicīgs raksturs. Pieņemot apstrīdēto normu, neesot paredzēts pārejas periods, un tas liedzis nodarbinātajiem pensionāriem pienācīgā veidā pārkārtot savu dzīvi, tajā skaitā attiecības ar darba devēju. Vērā esot ņemams arī

apstākļi, ka persona līdz šim varējusi paļauties uz to, ka nodarbinātība nebūs šķērslis izdienas pensijas saņemšanai pilnā apmērā.

Izdienas pensija esot viens no sociālā nodrošinājuma veidiem. Tiesības uz to varot ierobežot leģitīma mērķa sasniegšanai, tomēr likumdevējs neesot veicis atbilstošus aprēķinus un neesot izvērtējis, vai šo mērķi nevarētu sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem un vai sabiedrības ieguvums būs lielāks par personu tiesību aizskārumu. Par minēto citastarp liecinot arī tas, ka, izstrādājot apstrīdēto normu, konsultācijas ar Ģenerālprokuratūru nav notikušas.

Viedokļa sniegšanas brīdī no visām personām, kuras saņem prokuroru izdienas pensiju, vienīgi trim personām esot sociāli apdrošinātas personas statuss. Līdz ar to apstrīdētā norma 2009. gadā ļaujot pamatbudžetā ietaupīt 5666 latus, bet 2010. gadā – 10 289 latus. Savukārt Pieteikuma iesniedzējas kā pašnodarbinātas personas gadījumā esot iespējama tāda situācija, ka ienākumi netiek gūti, bet izdienas pensija tiek izmaksāta tikai 30 procentu jeb 148,29 latu apmērā. Šāds pensijas apmērs nesasniedzot valstī noteikto iztikas minimumu un līdz ar to būtiski aizskarot Pieteikuma iesniedzējas tiesības. Turklāt nekādu ievērojamu ietaupījumu valsts budžetā apstrīdētā norma nenodrošinot.

Ģenerālprokuratūra piekrīt Pieteikuma iesniedzējas paustajam uzskatam, ka apstrīdētā norma rada nevienlīdzīgu attieksmi pret tiem izdienas pensiju saņēmējiem, kuri ir darba ņēmēji vai pašnodarbinātie, gan salīdzinājumā ar izdienas pensiju saņēmējiem, kuri gūst regulārus ienākumus no citiem avotiem, gan tiem izdienas pensiju saņēmējiem, kuri ir izvēlējušies nestrādāt.

Secinājumu daļa

6. Saeima norāda, ka apstrīdētā norma ir pieņemta valsts ekonomiskās lejupslīdes apstākļos, lai nodrošinātu 2009. gada 16. jūnija likumā “Grozījumi likumā „Par valsts budžetu 2009. gadam”” plānoto izdevumu samazinājumu un budžeta konsolidāciju 500 miljonu latu apmērā. Apstrīdētā norma izstrādāta un pieņemta vienota pasākumu kopuma ietvaros un vienlaikus ar likumu “Par

valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam”.

Satversmes tiesa 2009. gada 21. decembra spriedumā lietā Nr. 2009-43-01, lemjot par pensiju izmaksas ierobežojumiem, jau ir izvērtējusi būtiskus jautājumus gan attiecībā uz šo likumprojektu paketi, gan arī attiecībā uz valsts vispārējiem pienākumiem apstākļos, kad valsts budžeta ieņēmumi būtiski samazinās. Līdz ar to izskatāmās lietas ietvaros atsevišķus jautājumus, kas attiecas uz apstrīdētās normas pieņemšanu, nav nepieciešams vērtēt atkārtoti.

Tāpat vērā ņemams tas, ka 2010. gada 31. marta spriedumā lietā Nr. 2009-76-01 jau ir vērtēts izdienas pensiju izmaksas ierobežojums 70 procentu apmērā iekšlietu sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm. Tiktāl, ciktāl abu izdienas pensiju saņēmēji atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, minētajā spriedumā izdarītie secinājumi ir attiecināmi arī uz prokuroru izdienas pensiju izmaksas ierobežojumiem (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2006-13-0103 7.2. punktu*).

7. Apstrīdētā norma attiecas uz sociālo tiesību jomu. Pēc Pieteikuma iesniedzējas domām, likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, pārkāpis no Satversmes 1. panta izrietošos tiesiskās paļāvības un samērīguma principus, kā arī ierobežojis Satversmes 109. pantā nostiprinātās tiesības uz sociālo nodrošinājumu.

No Satversmes 1. pantā ietvertā demokrātiskās republikas jēdziena izriet vairāki tiesiskas valsts pamatprincipi, tostarp arī tiesiskās paļāvības princips un samērīguma princips [*sk. Satversmes tiesas 1998. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 04-03(98) secinājumu daļas trešo rindkopu un 2000. gada 24. marta sprieduma lietā Nr. 04-07(99) secinājumu daļas 3. punktu*].

Satversmes tiesa norādījusi, ka valsts iestādēm ir jābūt konsekventām attiecībā uz to izdotajiem normatīvajiem aktiem un savā darbībā jāievēro tiesiskā paļāvība, kas personām varētu rasties uz konkrētā normatīvā akta pamata [*sk. Satversmes tiesas 1998. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 04-*

03(98) secinājumu daļas trešo rindkopu]. Savukārt samērīguma princips nozīmē, ka tad, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumiskās intereses, ir jāievēro saprātīgs līdzsvars starp personas un valsts vai sabiedrības interesēm (sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1. punktu un 2003. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2002-12-01 secinājumu daļas 5. punktu).

Izvērtējot kādas tiesību normas atbilstību tiesību principiem, kas izriet no Satversmes 1. pantā noteiktajām valsts konstitucionālajām pamatvērtībām, jāņem vērā tas, ka šo principu izpausme dažādās tiesību jomās var atšķirties. Arī apstrīdētās normas raksturs, saikne ar citām Satversmes normām un vieta tiesību sistēmā neizbēgami ietekmē Satversmes tiesas īstenoto kontroli. Proti, likumdevēja rīcības brīvība konkrēta jautājuma regulēšanā var būt plašāka vai šaurāka, un Satversmes tiesai ir jāvērtē, vai Saeimas izmantotās rīcības brīvības apjoms atbilst Satversmē noteiktajam (sk. Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 15.2. un 15.3. punktu).

Līdz ar to apstrīdētās normas atbilstība tiesiskās paļāvības principam un samērīguma principam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 109. pantu.

8. Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 109. pantam, visupirms noskaidrojams, vai tā ietilpst tiesību uz sociālo nodrošinājumu saturā.

Satversmes 109. pants noteic, ka „ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos”.

Tiesības uz sociālo nodrošinājumu paredz valsts pienākumu radīt efektīvu, taisnīgu un ilgtspējīgu sociālās drošības sistēmu. Tā kā tiesības uz sociālo nodrošinājumu pieder pie sociālajām tiesībām, valstij ir rīcības brīvība to metožu un mehānismu izvēlē, ar kādiem šīs tiesības īstenojamas (sk., piemēram, Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta sprieduma lietā Nr. 2000-08-0109 secinājumu daļas pirmo rindkopu).

Izdienas pensija ir papildu sociālā garantija personām, kuras valsts interesēs īpašos apstākļos pildījušas noteiktas funkcijas (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 4. decembra sprieduma lietā Nr. 2003-14-01 7. punktu*).

Satversmes 109. pants pats par sevi neprasa, bet arī neliedz valstī izveidot izdienas pensiju sistēmu. Valsts var izvēlēties dažādus līdzekļus, lai kompensētu personām ar dienestu saistītos īpašos apstākļus. Tomēr, ja valsts ar likumu ir izveidojusi izdienas pensiju sistēmu, šī sistēma ir kļuvusi par valsts sociālās drošības sistēmas sastāvdaļu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 31. marta sprieduma lietā Nr. 2009-76-01 5.5. punktu*).

Izdienas pensijām ir vairāki mērķi – kompensēt darbspēju priekšlaicīgu zaudējumu konkrētajā profesijā, kompensēt dienesta laikā noteiktos papildu ierobežojumus un slodzi, kā arī sekmēt attiecīgo dienestu un institūciju kvalitatīvu darbību, it īpaši antikorupcijas aspektā. Tātad izdienas pensiju mērķi ir saistāmi gan ar sociālās nodrošināšanas aspektiem, gan arī citiem mērķiem. Izdienas pensijas prokuroriem, tāpat kā izdienas pensijas iekšlietu sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm, noteiktas visu triju minēto mērķu sasniegšanai (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2006-13-0103 7.2. punktu*).

Satversmes tiesa jau secinājusi, ka nedz tas, ka šīs pensijas daļēji tiek izmaksātas no valsts pamatbudžeta, nedz arī tas, ka izdienas pensijas aptver ne vien sociālo tiesību aspektu, bet kalpo arī citiem mērķiem, neizņem tās no Satversmes 109. panta tvēruma (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 31. marta sprieduma lietā Nr. 2009-76-01 5.1. un 5.2. punktu*).

Satversmes tiesa atzīst, ka, raugoties no Satversmes 109. pantā noteikto pamattiesību nodrošināšanas un aizsardzības aspekta, valsts vecuma pensijas un izdienas pensijas nav vienādojamas. Atšķirības starp minētajām pensijām nav nosakāmas abstrakti, bet izvērtējamas, ņemot vērā konkrētas lietas apstākļus. Tās galvenokārt balstās uz dažādajiem valsts vecuma pensijas un izdienas pensijas mērķiem, kā arī to atšķirīgo piešķiršanas un aprēķināšanas kārtību, finansējuma avotu, pensijas apmēru u.c. Tāpat izdienas pensijas, pretstatā tiesībām uz valsts vecuma pensiju, neskar tiesību uz sociālo

nodrošinājumu minimumu. Šādā aspektā iespējams secināt, ka speciālajos likumos noteikto izdienas pensiju nodrošināšanas un aizsardzības apmērs ir salīdzinoši mazāks nekā vecuma pensijām un līdz ar to arī valstij piešķiramā rīcības brīvība šajā jomā ir lielāka.

Tomēr šie apsvērumi norāda uz valsts rīcības brīvības apjomu konkrētās sociālās garantijas ierobežošanā, bet nemaina secinājumu, ka izdienas pensijas ietilpst valsts izveidotajā sociālās drošības sistēmā.

Tātad apstrīdētā norma ietilpst Satversmes 109. pantā garantēto tiesību uz sociālo nodrošinājumu saturā.

9. Satversmes tiesa, interpretējot Satversmes 109. pantu, atzinusi, ka, no vienas puses, attiecīgo pamattiesību īstenošana ir atkarīga no valsts un sabiedrības rīcībā esošajiem resursiem, bet, no otras puses – ja kādas sociālās tiesības ir iekļautas pamatlikumā, tad valsts vairs nevar atteikties tās īstenot. Tās vairs nav tikai deklaratīva rakstura tiesības, un to aizsardzībai Latvijā ir piešķirta konstitucionāla vērtība (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta sprieduma lietā Nr. 2000-08-0109 secinājumu daļas piekto rindkopu*).

Sociālo tiesību īpašais raksturs nosaka arī tiesu varas kontroles robežas šajā jomā. Īstenojot sociālās tiesības, likumdevējs bauda plašu rīcības brīvību, ciktāl tā saprātīgi saistīta ar valsts ekonomisko situāciju. Tomēr šī rīcības brīvība nav neierobežota. Tiesu varai ir pienākums izvērtēt, vai likumdevējs ievērojis savas rīcības brīvības robežas (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 13. un 14. punktu un 2007. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2007-13-03 8.4. punktu*).

Kritēriji, pēc kādiem vērtējama tiesību normas atbilstība tiesībām uz sociālo nodrošinājumu, var atšķirties atkarībā no tā, vai konkrētā norma ierobežo personai piešķirtās tiesības vai arī noteic valsts pozitīvo pienākumu izpildi.

Vērtējot, vai valsts izpildījusi pienākumus, kas tai izriet no sociālajām tiesībām, Satversmes tiesa pārbaudījusi, vai: 1) likumdevējs veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības; 2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai personām ir nodrošināta iespēja īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā; 3) ir ievēroti vispārējie tiesību principi (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 16.1. punktu*).

Savukārt gadījumos, kad apstrīdētā norma ierobežojusi Satversmes 109. pantā noteiktās tiesības, Satversmes tiesa pārliecinājusies, vai ierobežojums: 1) ir noteikts likumā vai pamatojoties uz likumu; 2) ir attaisnojams ar leģitīmu mērķi; 3) atbilst samērīguma principam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2004-21-01 10. punktu un 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 26. punktu*).

Atšķirīgi vērtējami gadījumi, kad apstrīdētā norma skar tiesību uz sociālo nodrošinājumu pamatkodolu. Satversmes tiesa norādījusi, ka neatkarīgi no valsts ekonomiskās situācijas un pat straujas ekonomiskās lejupslīdes apstākļos valstij saglabājas noteikts pamatpienākumu kopums, no kura tā nav tiesīga atkāpties. Viens no šādiem pamatpienākumiem ir garantēt tiesības uz sociālo nodrošinājumu vismaz minimālā līmenī, un šo tiesību mērķis ir, cik vien tas iespējams, kalpot cilvēka cienīgas eksistences nodrošināšanai (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 31. un 31.2. punktu*).

Ņemot vērā minēto, jānoskaidro, kā izvērtējama apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 109. pantam.

10. Satversmes tiesa jau iepriekš norādījusi, ka gan valsts vecuma pensijas, gan izdienas pensijas ekonomiskās lejupslīdes situācijā, pastāvot noteiktiem apstākļiem un ievērojot noteiktus kritērijus, var tikt samazinātas.

Satversmes tiesa atzinusi, ka pensiju izmaksas ierobežojumi ir bijuši saistīti ar nepieciešamību steidzami sabalansēt valsts budžetu, tajā skaitā sociālās apdrošināšanas speciālo budžetu, lai mazinātu ekonomiskās lejupslīdes ietekmi uz ienākumu un izdevumu līdzsvaru, kā arī nodrošinātu pensiju sistēmas ilgtspēju. Satversmes tiesa norādījusi: „Noteiktos gadījumos ekonomiskā krīze var sasniegt tādu līmeni, ka likumdevējam ir jāpiešķir rīcības brīvība veikt koriģējošus pasākumus, pat ja šie pasākumi skartu Satversmē noteiktās pamattiesības. Situācijā, kad valsts finanšu resursi ir ļoti ierobežoti, valstij ir rīcības brīvība mainīt pensiju saņemšanas nosacījumus, lai nodrošinātu taisnīgu sociālās apdrošināšanas sistēmu” (*Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr.2009-43-01 29.2. punkts*).

Satversmes tiesa secinājusi, ka krīzes pārvarēšanas pasākumi jāveic uz pienācīga izvērtējuma pamata, ievērojot tiesiskas valsts principus (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 17.2., 23. un 25. punktu un 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 10.3. punktu*).

Satversmes 109. pants negarantē personām tiesības uz konkrētiem pensijas veidiem, tostarp uz izdienas pensiju, kas aprēķināta pēc noteiktiem kritērijiem vai noteiktā apmērā. Taču, ja valsts konkrēta veida pensiju ir paredzējusi likumā, tad Satversmes 109. pants prasa, lai valsts turpmākā rīcība attiecībā uz šo pensiju atbilstu tiesiskas valsts principiem, tostarp tiesiskās paļāvības principam un samērīguma principam (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 31. marta sprieduma lietā Nr. 2009-76-01 5.5. punktu*). Turklāt tad, ja likumdevējs ir izšķīries par noteikta sociālā nodrošinājuma kopuma garantēšanu likumā, persona uz to iegūst subjektīvas tiesības (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 2. punktu un 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 15. punktu*).

Satversmes 109. pants neliedz likumdevējam izveidoto sociālās drošības sistēmu mainīt, proti, likumdevējs var izvēlēties citus mehānismus noteiktu sociālo problēmu risināšanai. Tomēr apstrīdētā norma nav vērsta uz šādu

sociālās drošības sistēmas maiņu. Tā paredz, ka noteiktu laika posmu – no 2009. gada 1. jūlija līdz 2012. gada 31. decembrim – personām piešķirtās izdienas pensijas tiks izmaksātas 30 procentu apmērā. Apstrīdētā norma ir ietverta pārejas noteikumos, un tās darbība ierobežota laikā. Tas liecina, ka šajā normā paredzētais pasākums, kura mērķis ir atrisināt radušās finansiālās problēmas, ir izņēmums no izveidotās sistēmas (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 2. punktu*).

Līdz ar to apstrīdētā norma ierobežo Pieteikuma iesniedzējas tiesības, kas izriet no Satversmes 109. panta ietvaros izveidotās sociālās drošības sistēmas.

Noskaidrojot, vai šis ierobežojums ir tiesisks, jāizvērtē, vai tas noteikts likumā, paredzēts leģitīma mērķa sasniegšanai un ir samērīgs ar izvirzīto mērķi.

11. Tiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu – tas ietverts 2009. gada 16. jūnija likumā „Grozījums Prokuroru izdienas pensiju likumā”, kas stājās spēkā 2009. gada 1. jūlijā. Lietā nav materiālu, kas radītu šaubas par to, ka apstrīdētā norma pieņemta pienācīgā kārtībā.

Līdz ar to apstrīdētajā normā paredzētais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

Vienlaikus norādāms, ka Satversmes tiesa jau ir izvērtējusi likumdošanas procesu, kādā tika noteikti sociālo tiesību ierobežojumi ekonomiskās lejupslīdes apstākļos 2009. gadā. Negatīvi tika vērtēta normu sagatavošanas un pieņemšanas sasteigtība, kā arī tas, ka sabiedrība par šo normu pieņemšanu iepriekš netika pienācīgi un savlaicīgi informēta (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 17.2. punktu un 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 26. punktu*). Minētais vienlīdz attiecināms arī uz apstrīdēto normu.

12. Saeima atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētā norma pieņemta ekonomiskās lejupslīdes novēršanas pasākumu ietvaros un tai ir leģitīms mērķis, proti, aizsargāt ne vien valsts budžeta intereses, bet arī Satversmes 116. pantā minēto konstitucionālo vērtību – citu cilvēku tiesības un sabiedrības labklājību, ņemot vērā valsts pienākumu arī nākotnē nodrošināt gan valsts pensijas, gan citus sociālos pakalpojumus. Apstrīdētā norma esot tikai viens no daudziem pasākumiem, kas veikti, lai saglābtu valsts ekonomiku, sabalansētu valsts budžetu un nodrošinātu vitāli svarīgas sabiedrības un valsts intereses.

Satversmes tiesa vairākos spriedumos ir secinājusi, ka 2009. gadā Latvija valsts ekonomiskās lejupslīdes situācijā bijusi spiesta veikt budžeta izdevumu būtisku samazinājumu, tostarp vispārēju atalgojuma samazinājumu no budžeta finansētajās institūcijās (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra spriedumu lietā Nr. 2009-11-01*). Līdz ar to izskatāmās lietas ietvaros nav nepieciešams no jauna izvērtēt, vai apstrīdētās normas pieņemšanas laikā valstī pastāvēja neatliekama nepieciešamība samazināt gan valsts pamatbudžeta, gan arī valsts sociālā budžeta izdevumus.

Satversmes tiesa arī uzsvērusi, ka “valstij ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums savas saistības sociālo tiesību jomā samērot ar savām ekonomiskajām iespējām. Pretējā gadījumā apgrūtināta var tikt citu valsts pienākumu izpilde, tajā skaitā citu sociālo tiesību realizēšana” (*Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 22.3. punkts*). Valsts garantētais sociālo tiesību nodrošinājuma apmērs var mainīties atkarībā no valsts rīcībā esošo finanšu līdzekļu apjoma, un valsts var ierobežot izmaksas sociālajā jomā, ja to atsver sabiedrības intereses un citu cilvēku tiesības uz valsts sniegtu finansiālu atbalstu (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 24. punktu un 2010. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2009-44-01 16. punktu*). Izskatāmās lietas ietvaros nav nepieciešams no jauna pārliecināties par to, vai apstrīdētās normas pieņemšanas laikā likumdevējs bija tiesīgs veikt pasākumus, kas vērsti uz izmaksu samazinājumu valsts pamatbudžetā un sociālajā budžetā.

Līdz ar to atzīstams, ka apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis – citu personu tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

13. Lai izvērtētu, vai likumdevēja pieņemtā tiesību norma atbilst samērīguma principam, jānoskaidro, vai: 1) likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai; 2) šāda rīcība ir nepieciešama, proti, vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; 3) labums, ko iegūs sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2006-42-01 11. punktu un 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 28. punktu*).

13.1. Vērtējot, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, jāņem vērā tas, ka apstrīdētā norma ir tikai viens no pasākumiem valsts budžeta izdevumu samazināšanai. Satversmes tiesa šā sprieduma 6. punktā jau norādījusi, ka apstrīdētā norma izstrādāta un pieņemta vienota pasākumu kopuma ietvaros un vienlaikus ar likumu “Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam”, lai nodrošinātu 2009. gada 16. jūnija likumā “Grozījumi likumā „Par valsts budžetu 2009. gadam”” plānoto izdevumu samazinājumu un budžeta konsolidāciju 500 miljonu latu apmērā. Tādēļ apstrīdētā norma uzskatāma par vienu no līdzekļiem, kas vērsti uz leģitīmā mērķa sasniegšanu.

Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra spriedumā lietā Nr. 2009-43-01 jau norādīts, ka Satversmes tiesai kopumā nav pamata apšaubīt to, ka ar normām, kas noteic pensiju izmaksu ierobežojumus, panākta valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta izdevumu samazināšana un attiecīgi sekmēta ieņēmumu un izdevumu līdzsvarošana (*sk. sprieduma lietā Nr. 2009-43-01*

29.2. punktu). Minētais vienlīdz attiecināms uz ietaupījumu, ko valsts sociālajā budžetā un pamatbudžetā rada izdienas pensiju izmaksas ierobežojums.

Tāpat apstrīdētā norma ir piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai.

13.2. Vērtējot to, vai pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, proti, vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, jāņem vērā, ka sociālo tiesību jomā likumdevējam ir plaša rīcības brīvība. Tomēr Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai likumdevējs ir izvērtējis, kas būtu piemērotākais līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai, un vai ar savu izvēli nav pārkāpis tam piešķirtās rīcības brīvības robežas (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 21. punktu*).

2009. gada 21. decembra spriedumā lietā Nr. 2009-43-01 Satversmes tiesa jau ir norādījusi, ka attiecīgā likumprojektu pakete tika pieņemta, pienācīgi neizvērtējot alternatīvas iespējas un neizsverot ieguvumus un zaudējumus konkrētā rīcības varianta gadījumā. Minētajā spriedumā Satversmes tiesa ir secinājusi: „Likumdevējs, pieņemot minētajā lietā apstrīdētās normas, nav ar pietiekamu rūpību izvērtējis to alternatīvas un nav paredzējis saudzējošāku risinājumu. Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 109. pantam” (*sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 30.2.2. punkts*).

Atbildes rakstā nav norādīts un no lietas materiāliem arī neizriet, ka attiecībā uz izskatāmajā lietā apstrīdētās normas pieņemšanu Saeima būtu rīkojusies citādi.

Tā, piemēram, nav vērtēta iespēja paredzēt diferencētu pieeju izdienas pensiju samazinājumam. Proti, samazinot izmaksājamās pensijas apmēru, netiek ņemts vērā tas, vai un cik lielus ienākumus persona gūst kā sociāli apdrošinātā persona.

Pieteikuma iesniedzēja pamatoti norāda, ka 70 procenti no piešķirtās izdienas pensijas tiek ieturēti arī gadījumos, kad sociāli apdrošinātās personas ienākumi ir mazāki par ieturēto pensijas daļu vai arī tā vispār negūst ienākumus.

Satversmes tiesa iepriekš ir atzinusi, ka strādājošo pensionāru pensiju apmērs var tikt ierobežots, ņemot vērā pensionāru nodarbinātības ienākumus (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1.3. punktu*). Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ir acīmredzami netaisnīgs pret to pensionāru grupu, kuru nodarbinātības ienākumi nepārsniedz pensijas neizmaksājamo daļu. Turklāt apstrīdētā norma paredz pensijas samazinājumu ļoti būtiskā – vairāk nekā divu trešdaļu apmērā.

Līdzīgi kā Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta spriedumā lietā Nr. 2001-12-01 arī šajā lietā apstrīdētā norma spiež nodarbinātos pensionārus izvēlēties – vai nu saņemt pilnu pensiju, vai arī turpināt strādāt. Tas savukārt nonāk pretrunā ar gados vecāku personu tiesībām iesaistīties sabiedriskajā dzīvē (*sk. sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 3.1.3. punktu*).

Lai gan apstrīdētās normas darbība ir ierobežota laikā, faktiski tās radītās sekas var būt paliekošas. Piemēram, ja nodarbinātais pensionārs pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās uzsaka darba līgumu, lai saņemtu visu piešķirto pensiju, tad ir apšaubāms, vai pēc vairākiem gadiem, kad apstrīdētā norma zaudēs spēku, viņam būs iespēja atgriezties darba tirgū (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 3.1.3. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa nav guvusi apstiprinājumu tam, ka leģitīmo mērķi nevarētu sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Ievērojot minēto, secināms, ka apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam.

14. Tiesiskās paļāvības princips neizslēdz valsts iespēju grozīt pastāvošo tiesisko regulējumu. Tiesiskās paļāvības princips nav interpretējams tik plaši, ka tas personu pasargātu no jebkuras vilšanās. Pretēja pieeja novestu pie valsts nespējas reaģēt uz mainīgajiem dzīves apstākļiem. Vienlaikus tiesiskās paļāvības princips prasa, lai valsts, mainot normatīvo regulējumu, ievērotu saprātīgu līdzsvaru starp personas paļaušanos uz spēkā esošo tiesisko

regulējumu un tām interesēm, kuru nodrošināšanai šis regulējums tiek mainīts. Tādējādi, lai izvērtētu, vai tiesību akts, kas noteicis atkāpšanos no personai piešķirtām tiesībām, atbilst tiesiskās paļāvības principam, jānoskaidro:

1) vai personai ir radusies tiesiskā paļāvība uz konkrētu tiesību saglabāšanu vai īstenošanu un

2) vai ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp personas tiesiskās paļāvības aizsardzību un sabiedrības interešu nodrošināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 23. punktu*).

14.1. Prokuroru izdienas pensiju likums stājās spēkā 2000. gada 1. janvārī. Līdz apstrīdētās normas pieņemšanai likumā nav veikti būtiski grozījumi un izdienas pensijas izmaksa nekad nav bijusi saistīta ar personas atrašanos sociāli apdrošinātas personas statusā, bet tikai ar tādu amatu ieņemšanu, kuri dod tiesības uz izdienas pensiju.

Prokurori, tāpat kā iekšlietu sistēmas darbinieki ar speciālajām dienesta pakāpēm, kuri ieguvuši noteikto amatu un tajā nostrādājuši atbilstošo laiku, reiz ir izdarījuši izvēli, proti, nolēmuši strādāt šajā amatā ar attiecīgiem nosacījumiem, tostarp nosacījumiem par izdienas pensiju. Apstrīdētās normas spēkā stāšanās laikā šīm personām vairs nebija iespējas izvēlēties, vai, ievērojot attiecīgo atalgojumu un sociālās garantijas, tās būtu uzņēmušās strādāt konkrētajā amatā. Tāpat šīm personām vairs nav tiesību izvēlēties, vai tās būtu atvaļinājušās pirms vispārējā pensijas vecuma sasniegšanas (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 31. marta sprieduma lietā Nr. 2009-76-01 6.2.1. punktu*). Līdz ar to personām, kuras ir izpildījušas likumā noteiktos kritērijus, ir izveidojusies aizsargājama tiesiskā paļāvība uz izdienas pensijas saņemšanu atbilstoši likuma nosacījumiem.

Savukārt tādām personām kā Pieteikuma iesniedzēja, kurām izdienas pensija jau ir piešķirta, proti, attiecībā uz kurām ir izdots administratīvais akts, kas nosaka konkrētu izdienas pensijas apmēru, varēja izveidoties likumīga, pamatota un saprātīga tiesiskā paļāvība uz izdienas pensijas saņemšanu piešķirtajā apmērā.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzējai un personām, kuras atrodas līdzīgos apstākļos, varēja rasties tiesiskā paļāvība uz izdienas pensijas saņemšanu tām piešķirtajā apmērā, un apstrīdētā norma šo tiesisko paļāvību ir aizskārusi.

14.2. Izvērtējot to, vai ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp nepieciešamību aizsargāt personu tiesisko paļāvību un nodrošināt sabiedrības intereses, vērā ņemams tas, vai ir paredzēta saudzējoša pāreja uz jauno tiesisko regulējumu, kas var izpausties kā saprātīga pārejas termiņa noteikšana vai kompensācijas paredzēšana. Tāpat saprātīga līdzsvara noteikšanā nozīme ir tam, vai persona paļāvusies uz jau iegūtām vai sagaidāmām tiesībām, kā arī to sabiedrības interešu nozīmīgumam, kuru nodrošināšanas labad tiesiskā paļāvība aizskarta (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 23. un 25. punktu*).

Apstrīdētā norma ierobežo tiesības, kas personai jau bijušas piešķirtas. Turklāt, lai iegūtu šīs konkrētās tiesības, personai bija ilgstoši jāveic likumā noteiktās darbības un jāatbilst tajā noteiktajiem kritērijiem.

2009. gada 21. decembra spriedumā lietā Nr. 2009-43-01 Satversmes tiesa jau norādījusi, ka pensiju samazināšana īpaši skārusi strādājošos pensionārus, kuriem tika noteikts pensijas ieturējums 70 procentu apmērā un kuri nevarēja pārtraukt darba attiecības atbilstoši Latvijas normatīvo aktu prasībām nodarbinātības jomā (*sk. sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 32. punktu*). Tāpat kā minētajā spriedumā, arī no šajā lietā apstrīdētās normas pieņemšanas brīža līdz spēkā stāšanās brīdim pagāja aptuveni divas nedēļas. Īsais apstrīdētās normas spēkā stāšanās termiņš izdienas pensiju saņēmējiem nedeva iespēju pienācīgā kārtā izvērtēt, vai viņiem būtu lietderīgāk darba tiesiskās attiecības izbeigt vai turpināt. Vēl jo vairāk, termiņš nebija pietiekams, lai personas darba tiesiskās attiecības varētu izbeigt atbilstoši Darba likuma 100. panta pirmajai daļai, kas paredz, ka darbiniekam ir tiesības rakstveidā uzteikt darba līgumu vienu mēnesi iepriekš. Tātad, pieņemot apstrīdēto normu, ne vien netika noteikts pārejas termiņš, kas varētu būt uzskatāms par saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu un tādējādi

līdzsvarotu personu tiesiskās paļāvības aizskārumu, bet tieši otrādi – apstrīdētā norma stājās spēkā tik īsā termiņā, kas aizskartajām personām nedeva iespēju uz to atbilstoši reaģēt.

Pieņemot apstrīdēto normu, nav meklēti arī citi risinājumi, ar kuriem varētu rast saprātīgu līdzsvaru starp nepieciešamību aizsargāt personu tiesisko paļāvību un nodrošināt sabiedrības intereses, piemēram, kompensācijas paredzēšana, veikto ieturējumu vēlāka atmaksa, citu tiesību noteikšana vai citi mehānismi.

Līdz ar to secināms, ka, pieņemot apstrīdēto normu, nav ievērots saprātīgs līdzsvars starp personu tiesiskās paļāvības aizsardzību un sabiedrības interešu nodrošināšanu. Tātad apstrīdētā norma neatbilst tiesiskās paļāvības principam.

15. Šā sprieduma 7. punktā tika norādīts, ka apstrīdētās normas atbilstība tiesiskās paļāvības principam, samērīguma principam un Satversmes 109. pantam jāvērtē kopsakarā.

Tā kā apstrīdētā norma, ar kuru noteikts Satversmes 109. pantā garantēto tiesību ierobežojums, neatbilst samērīguma principam un tiesiskās paļāvības principam, tā atzīstama par neatbilstošu Satversmes 1. un 109. pantam.

16. Satversmes tiesa jau ir konstatējusi apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 1. un 109. pantam, tādēļ vairs nav nepieciešams izvērtēt tās atbilstību Satversmes 91. pantam.

17. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu gadījumā, kad Satversmes tiesa kādu tiesību normu atzīst par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normai, tai jānosaka brīdis, ar kuru attiecīgā norma

zaudē spēku. Šajā lietā Pieteikuma iesniedzēja lūgusi apstrīdēto normu atzīt par spēkā neesošu no tās pieņemšanas dienas, proti, 2009. gada 16. jūnija.

Nosakot konkrētu brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, Satversmes tiesa izvērtēs:

– vai apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu ar atpakaļejošu datumu ir nepieciešama Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizsardzībai;

– vai pastāv kādi apsvērumi, atbilstoši kuriem apstrīdētā norma būtu jāatzīst par spēkā neesošu ar atpakaļejošu datumu tikai attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju;

– vai pastāv apsvērumi, kas ietekmē to, kad uzsākama sprieduma izpilde (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 34. punktu*).

Šajā spriedumā Satversmes tiesa ir secinājusi, ka apstrīdētā norma pārkāpj Satversmē noteiktos tiesiskas valsts pamatprincipus un līdz ar to arī personām garantētās pamattiesības. Nav nekādu citu iespēju novērst Pieteikuma iesniedzējai Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumu, kā vien atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža. Šādā gadījumā valstij rodas pienākums atmaksāt ieturēto pensijas daļu.

Līdzīgā situācijā kā Pieteikuma iesniedzēja atrodas visas personas, uz kurām apstrīdētā norma attiecas. Satversmes tiesa atzīst, ka aizskārumus ir radīti ne tikai konstitucionālās sūdzības iesniedzējai, bet visiem attiecīgās izdienas pensijas saņēmējiem, uz kuriem apstrīdētā norma attiecas. Tāpēc apstrīdētā norma ir atzīstama par spēku zaudējušu no tās pieņemšanas brīža attiecībā uz visiem attiecīgās izdienas pensijas saņēmējiem, kurus tā skar.

Vienlaikus jāņem vērā fakts, ka apstrīdētā norma skar valsts finanses, proti, valsts budžetu. Tūlītēja sprieduma izpilde varētu radīt nelabvēlīgas sekas visai sabiedrībai. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra spriedumā lietā Nr. 2009-43-01 analizētie apstākļi attiecas arī uz izskatāmajā lietā apstrīdēto normu.

Ja Satversmes tiesa neizlemtu ar šā sprieduma izpildi saistītos jautājumus, proti, nenoteiktu brīdi, kad apstrīdētā norma zaudē savu spēku, tad veidotos tāda situācija, kas varētu apdraudēt valsts budžeta stabilitāti, turklāt rastos neskaidrība par to, kad tieši uzsākama, cik ilgi un kādā kārtībā veicama uz apstrīdētās normas pamata ieturētās pensijas daļas izmaksāšana. Likums Satversmes tiesai neliedz noteikt, ka sprieduma izpildi – pensiju izmaksāšanu pilnā apmērā – nav iespējams uzsākt nekavējoties (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 35. punktu*).

Ņemot vērā valsts budžeta iespējas, uz apstrīdētās normas pamata neizmaksātā pensijas daļa Saeimas noteiktajā kārtībā pilnā mērā atmaksājama ne vēlāk kā līdz 2015. gada 1. jūlijam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a:

1. Atzīt Prokuroru izdienas pensiju likuma pārejas noteikumu 8. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam un spēkā neesošu no pieņemšanas brīža.

2. Noteikt, ka saskaņā ar Prokuroru izdienas pensiju likuma pārejas noteikumu 8. punktu noteiktie ieturējumi no izdienas pensijām ir jāizbeidz ne vēlāk kā no 2010. gada 1. jūnija.

3. Noteikt, ka Saeimai ne vēlāk kā līdz 2010. gada 1. jūnijam ir jānosaka kārtība, kādā atlīdzināmi ieturējumi, kas veikti, pamatojoties uz Prokuroru izdienas pensiju likuma pārejas noteikumu 8. punktu.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris